

УДК 007 : 304 : 070

Шкода Д. Ю.¹, Погребна В. Л.²

¹ студ. гр. СН-315м

² д-р філолог. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

КОЛО ГЕНДЕРНИХ ПРОБЛЕМ У СУСПІЛЬСТВІ, ЇХ РЕЦЕПЦІЯ У МЕДІА

Сучасна наука дедалі більше звертає увагу на соціальну природу відносин між людьми, зокрема на те, як суспільство конструює уявлення про чоловіче та жіноче. Саме для позначення цього явища в науковий обіг увійшло поняття «гендер». Гендер – це соціально і культурно сконструйована система цінностей, норм, ролей та моделей поведінки.

Вивчення гендерної проблематики у медіапросторі є актуальним завданням, як для медіадослідників, так і для журналістів-практиків. Розуміння механізмів відтворення гендерних стереотипів, особливостей зображення жінок і чоловіків у медіаконтенті дозволяють формувати більш відповідальне та інклюзивне медійне середовище. Гендерна проблематика в медіа залишається одним із найбільш дискутованих напрямків сучасного журналістикознавства. Зростання соціальної свідомості щодо питань гендерної рівності, розвиток феміністичного медіааналізу, а також активні суспільні дебати навколо репрезентації жінок і чоловіків у публічному просторі роблять цю тему надзвичайно актуальною.

Медіа відіграють ключову роль у формуванні та відтворенні гендерних уявлень у суспільстві. Засоби масової інформації не лише відображають існуючі соціальні норми, але й активно конструюють уявлення про чоловічість і жіночість, закріплюють або руйнують гендерні стереотипи, визначають видимість різних соціальних груп у публічному просторі. Телебачення, преса, інтернет-медіа та реклама щодня транслюють образи, що формують у споживачів певні очікування від представників різних статей. Саме тому питання про те, як медіа конструюють гендер набуває особливої наукової та суспільної ваги.

Мета нашої наукової розвідки – окреслити особливості репрезентації гендерної проблематики в матеріалах сайту «Суспільне Новини».

Попри конституційне закріплення рівності прав і свобод жінок та чоловіків в Україні, реальний стан справ свідчить про збереження глибоких структурних диспропорцій у більшості сфер суспільного життя. Гендерна нерівність – це не абстрактна категорія з наукових праць, а щоденна реальність мільйонів українок, яка вимірюється цілком конкретними показниками: розміром заробітної плати, доступом до керівних посад, представництвом у політиці та можливістю реалізувати себе в обраній професії.

Одним із найбільших показових індикаторів гендерної нерівності залишається розрив в заробітній платі. Журналіст Дмитро Михайлов у матеріалі «Різниця між зарплатами чоловіків і жінок скоротилась за останні сім років – Свириденко» (сайт Суспільне Новини) розглядає тему гендерного розриву в оплаті праці. Приводом для публікації стала заява першої віцепрем'єр-міністерки – міністерки економіки України Юлії Свириденко, яка виступила на відкритті «Програми підтримки гендерної рівності» для працівників «Укргідроенерго». Питання, які порушується у статті, – збереження суттєвої нерівності між заробітними платами жінок і чоловіків в Україні та кроки, які держава планує робити для її [5].

Про масштаби нерівності в оплаті праці на рівні всього Євросоюзу розповідає журналістка Поліна Горлач у матеріалі на сайті Суспільне Культура «Його євро, її 0,87 цента: у ЄС оголосили рівень гендерного розриву в оплаті праці» [3]. Стаття побудована навколо звіту Єврокомісії, оприлюдненого до Дня рівної оплати праці – 15 листопада, – і фіксує невтішну статистику: середній гендерний розрив в оплаті праці країнах ЄС становить 13%, тобто на кожне євро, зароблене чоловіком, жінка отримує лише 0,87 євро. Як пояснює сама Єврокомісія, День рівної праці – це символічна дата, яка показує, скільки додаткових днів жінки мають працювати після завершення календарного року, аби вийти на рівень чоловічого заробітку за той самий рік.

Головна думка матеріалу полягає в тому, що формальне закріплення рівних прав у законі не означає їх реального виконання на практиці: жінки досі отримують менше за чоловіків і цей розрив скорочується надзвичайно повільно. Авторка також акцентує на тому, що в основі проблеми лежать не лише економічні чинники, а й глибоко вкорінені гендерні стереотипи, які впливають на сприйняття жіночої праці як менш цінної – і саме з ними найважче боротися.

Однак гендерна нерівність не обмежується лише сферою заробітної плати. Вона пронизує значно ширші пласти суспільного життя – від доступу до керівних посад і представництва в окремих процесіях до участі у прийнятті політичних рішень.

Рівне представництво жінок і чоловіків у владі – це фундаментальна ознака зрілої демократії. Про те, як Україна просувається в цьому напрямку і що робить для того, щоб досягти реального балансу, розповідається у матеріалі «Як досягти гендерної рівності у політиці. Пояснює урядова уповноважена» В'ячеслава Масного (Суспільне Новини). Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко в ефірі Українського радіо розповіла про гендерну нерівність в парламенті та як в Україні змінювалася кількість жінок-політиків за останні 30 років [4]. Вона зазначає, що жінки складають близько 20% депутатів Верховної Ради [4]. В інтерв'ю піднімається питання законодавчих механізмів – майбутні вибори мають відбуватися з обов'язковою 40-відсотковою гендерною квотою для партійних списків, однак мажоритарні округи ця норма так і не охоплює.

Україна перебуває в умовах повномасштабної війни, яка докорінно змінила усталені уявлення про гендерні ролі. Десятки тисяч жінок стали на захист країни – у рядах Збройних сил, Національної гвардії, добровольчих формувань. І тут гендерна нерівність набуває особливо гострих форм: жінки-військові нерідко стикаються з нерівними умовами служби, меншим соціальним захистом та упередженим ставленням.

Збройні сили України дедалі більше стають місцем, де пліч-о-пліч воюють і чоловіки, і жінки. Про це свідчать нові дані, які оприлюднив Military Media Center. Олена Богданьок (Суспільне Новини) повідомляє про це у матеріалі «Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ» [2], фіксуючи стійку тенденцію до зростання жіночої присутності в армії.

Та попри зростаючі цифри, за статистикою стоять живі історії – і далеко не завжди легкі. Юлія Авдєєнко, Іванна Мандзюк та Анастасія Бачук беруть інтерв'ю у офіцерки ЗСУ та учасниці руху Veteranka Катерини (матеріал «Жінки у війську: офіцерка ЗСУ розповіла про гендерні упередження, виклики та жіночий батальйон» (Суспільне Рівне)), яка відверто говорить про те, з чим жінки стикаються в армії зсередини. Катерина розповідає, що її боротьба за право служити тривала з 2015 до 2021 року – їй відмовляли, казали, що жінкам у війську не місце, пропонували хіба що посаду кухарки. Після 24 лютого 2022 року система дещо спростилась, і жінки масово вступили до лав ТРО. За її словами, на практиці упереджень у бойових підрозділах стає менше – жінки-снайперки, гранатометниці й розвідники виконують завдання на рівні з чоловіками. Головна проблема, яка залишається, – відсутність жіночої військової форми належного крою: більшість військовослужбовиць досі забезпечують себе самостійно або через волонтерів [1].

Історія Катерини – це не виняток, а відображення ширшої реальності: українські жінки давно довели своє право бути в армії не на папері, а на полі

бою. Цифри зростають, упередження поступово відступають – але шлях до повноцінної рівності у війську ще не пройдено до кінця.

Гендерні стереотипи є однією з найстійкіших форм соціальної нерівності, оскільки вони відтворюються не лише через інституційні механізми – законодавство, освіту, ринок праці, – а й через повсякденні практики, мову та культурні норми. Українське суспільство перебуває сьогодні в точці, де ці процеси відбуваються особливо інтенсивно. Повномасштабне вторгнення Росії та активізація громадянського суспільства створили умови, за яких традиційні гендерні ролі переосмислюють прискореними темпами – проте нерівномірно і суперечливо. Одні сфери демонструють прогрес, інші залишаються консервативними попри зовнішні зміни. Це протиріччя фіксують і досліджують журналісти Суспільного – у матеріалах, які охоплюють різні виміри проблеми гендерних стереотипів у сучасній Україні.

Юлія Підгола у відеорепортажі «Що ти тут загубила?». Жінки у війську, які добровільно пішли служити», який представлений на сайті Суспільне Донбас, подає життєві історії трьох жінок, «які добровільно пішли служити, зіткнулися з нерозумінням свого рішення в суспільстві, в оточенні й серед близьких людей» [6]. Героїні розповідають, що навіть опинившись у війську, жінки продовжують стискатися з упередженнями – про це відверто говорить військова психологиня й письменниця Ніна Бажура, яка на війні більше вже як рік: «Гендерні стереотипи? Та є, звичайно. Є. Але вони не настільки непохитні, як могло би бути. Зараз уже є доволі багато жінок в армії, до них уже трішечки звикли. Як-не-як. Є: «жінкам не місце тут», «вони тут будуть втрачати свідомість», якщо там щось... Або зразу: «А, ну, жінка». Ну значить, медсестра – це максимум. Ще там можна їсти готувати... Ну, іще можна діловим бути. Все. Крапка»[6].

Гендерно зумовлене насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасності, яка зачіпає мільйони людей по всьому світу незалежно від рівня розвитку країни чи культурного контексту. За своєю суттю це будь-які дії, спрямовані на приниження, обмеження або контроль однієї людини над іншою на підставі гендерних стереотипів та нерівності. Воно не обмежується лише фізичним впливом – до його форм належать також психологічний тиск, економічний контроль, сексуальне насильство та переслідування у цифровому просторі.

В українському контексті ця проблема набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної війни. Кризові ситуації, вимушене переміщення та соціальна напруга створюють додаткові чинники ризику, що призводять до зростання кількості звернень про допомогу. Попри масштаб явища, гендерно зумовлене насильство нерідко залишається невидимим: жертви бояться говорити а самі форми насильства часто маскуються під «сімейні конфлікти»

або «турботу». Подолання цієї проблеми потребує комплексного підходу – від підвищення обізнаності громадян до розбудови ефективної системи підтримки та захисту постраждалих.

Яна Тітуренко у матеріалі «Боротьба з гендерним насильством: як миколаївцям розпізнати та повідомити про випадки» (Суспільне Миколаїв) розповідає про гендерно зумовлене насильство як про соціальну проблему, яка торкається кожного. Журналістка висвітлює захід «Колесо реальності», організований благодійним фондом «Схід SOS» у рамках акції «16 днів проти насильства».

Кейс-менеджерка фонду Ірина Гнатюк переконана, що суспільство мусить зрозуміти, що насильство не обмежується лише фізичним впливом – воно також може бути психологічним, економічним та інституційним: «Гендерно зумовлене насильство проникає у всі сфери життя. Ми можемо стикатися з ним на роботі, в особистих стосунках чи навіть у віртуальному просторі. Тому важливо не мовчати і реагувати на кожен прояв насильства»[7].

Ірина звернула увагу на те, що гендерно зумовлене насильство нерідко ховається за буденними речами. Наприклад, економічний контроль може виглядати як звичайна турбота про родинний бюджет, а психологічний тиск – маскуватися під «виховні» розмови або маніпуляції. Коли людина не має доступу до власних коштів або ухвалює рішення виключно під тиском партнера – це одна з найпоширеніших форм гендерно зумовленого насильства [7].

Т. Яворович у публікації «Стереотип «Джеймса Бонда» або чому мовчать про насильство над чоловіками. Пояснює експертка» (Суспільне Новини) розповідає про інтерв'ю з Оксаною Покальчук, виконавчою директоркою Amnesty International Ukraine (AIU), в ефірі Українського радіо. О. Покальчук розповіла про результати соціологічного дослідження, присвяченого проблемі насильства щодо чоловіків. Дослідження охопило 2000 людей по всій території України (опитування проводилося телефоном та через інтернет). Майже 50% опитаних зазнавали принижень, словесних погроз і залякувань. 17% мали в дитинстві досвід позбавлення житла, одягу, коштів чи особистих речей. Ще 4% розповіли про небажаний досвід сексуальних дотиків або сексуальних домагань з боку членів родини [8].

Щодо самої назви матеріалу – стереотип «Джеймса Бонда» означає образ «справжнього чоловіка», якому не личить скаржитися, просити допомоги чи визнавати себе жертвою. Саме цей культурний образ, на думку експертки, змушує чоловіків мовчати. Стереотипний образ героя існує у свідомості багатьох чоловіків: «Це – світова проблема, що образ чоловіка, якому має слідувати умовно кожен чоловік, реально не існує і ніхто не може йому насправді відповідати. Який стереотип у чоловіка? Він має добре

заробляти, але має бути здоровим повністю. Оця відсутність інвалідності, відсутність слабкості, сила, розум, гроші або кар'єрні певні здобутки і при цьому – певна витримка, яка нереальна. І жодна людина не може витримати всі ці умови» [8].

Важливо, що в суспільному дискурсі чоловіки часто залишаються невидимими жертвами. За статистикою, від гендерно зумовленого насильства більше страждають жінки, а не чоловіки, але це не скасовує потребу говорити про чоловічий досвід. Правозахисниця наголошує: це не конкуренція між чоловіками та жінками за те, хто страждає більше. «Давайте робити так, щоб цього насильства не було», – закликає вона.

Отже, аналіз матеріалів сайту Суспільне Новини засвідчує, що гендерна проблематика в Україні є багатовимірною і не вичерпується жодним окремим аспектом. Щодо способів висвітлення гендерної проблематики на сайті, аналіз дозволяє виокремити кілька характерних редакційних стратегій. По-перше, простежується послідовна орієнтація на людський вимір проблеми: замість оперування абстрактними статистичними даними журналісти звертаються до конкретних біографічних історій, що уможливорює емоційну ідентифікацію аудиторії з предметом висвітлення. По-друге, редакція демонструє готовність порушувати суспільно табуйовані теми – зокрема насильство щодо чоловіків – що свідчить про високий рівень редакційної відповідальності та усвідомлення суспільної функції медіа. Суспільне Новини реалізує не лише інформаційну, а й соціально-просвітницьку функцію, виступаючи активним суб'єктом формування гендерного дискурсу в сучасному українському медіапросторі.

Гендерна проблематика не обмежується сферою праці, політики чи військової служби – вона охоплює й питання безпеки та насильства, які залишаються однією з найбільш табуйованих тем у суспільному дискурсі. Висвітлення цих сюжетів у медіапросторі сприяє переосмисленню насильства не як приватної сімейної справи, а як системного явища, що потребує публічної уваги, законодавчого реагування та глибокої зміни суспільних норм і культурних установок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдеєнко Ю., Мандзюк І., Бачук А. Жінки у війську: офіцерка ЗСУ розповіла про гендерні упередження, виклики та жіночий батальйон. *Суспільне Рівне*. 10.06.2023. URL: <https://suspilne.media/rivne/498691-zinki-u-vijsku-oficerka-zsu-rozpovila-pro-genderni-uperedzenna-vikliki-ta-zinocij-bataljon/>
2. Богданьок О. Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ. *Суспільне Новини*. 08.03.2024. URL:

<https://suspilne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrosta-cislo-zinok-u-zsu/>

3. Горлач П. Його євро, її 0,87 цента: у ЄС оголосили рівень гендерного розриву в оплаті праці. *Суспільне Культура*. 15.11.2023. URL: <https://suspilne.media/culture/618005-na-kozen-1-evro-zinka-zaroblae-lise-087-centa-u-es-ogolosili-riven-gendernogo-rozrivu-oplati-praci/>

3. Масний В. Як досягти гендерної рівності у політиці. Пояснює урядова уповноважена. *Суспільне Новини*. 26.08.2021. URL: <https://suspilne.media/158436-ak-dosagti-gendernoi-rivnosti-u-politici-poasnue-uradova-upovnovazena/>

4. Михайлов Д. Різниця між зарплатами чоловіків і жінок скоротилась за останні сім років. *Суспільне Новини*. 02.08.2023. URL: <https://suspilne.media/541975-riznica-miz-zarplatami-colovikiv-i-zinok-skorotilas-za-ostanni-sim-rokiv-sviridenko/>

5. Підгола Юлія «Що ти тут загубила?». Жінки у війську, які добровільно пішли служити. *YouTube. Суспільне Донбас*. 08.03.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4FEtFx3jHG0>

6. Тітуренко Я. Боротьба з гендерним насильством: як миколаївцям розпізнати та повідомити про випадки. *Суспільне Миколаїв*. 30.11.2024. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/890363-tizden-borotbi-z-gendernim-nasilstvom-ak-mikolaivcam-rozpiznati-ta-povidomiti-pro-vipadki/>

7. Яворович Т. Стереотип «Джеймса Бонда» або чому мовчать про насильство над чоловіками. Пояснює експертка. *Суспільне Новини*. 17.07.2021. URL: <https://suspilne.media/148197-stereotip-dzejmsa-bonda-abo-comu-movcat-pro-nasilstvo-nad-colovikami-poasnue-ekspertka/>